

Dopritualet i 1529 års Handbok.¹

DET MEDELTIDA DOPRITUALET är såsom barndotsritual tämligen obegripligt. Först när man ihågkommer, att det uppstått ur den gamla kyrkans katekumendop och sålunda ursprungligen avsett vuxna, blir det förståeligt. Dessutom måste man ha klart för sig, att det är ceremonier från till tiden skilda tillfällen, som i detta ritual sammanförts till ett.

En hedning, som ville bliva kristen, erhöll icke genast det heliga dopet utan upptogs först bland katekumenerna. Dessa betraktades såsom tillhörande den kristna kyrkan, och upptagande bland katekumenerna skedde också enligt bestämda former, som i äldre tid rent av betecknades med överskriften »Ad christianum faciendum». Ännu i Manuale Lincopense har dopritualet rubriken »Ordo ad cathecuminum faciendum». De vid upptagandet katekumenatet i Västerlandet förekommande liturgiska handlingarna voro:

1) Exsufflatio, en exorcism, beledsagad av prästens blåsande på katekumenens huvud.

2) Obsignatio crucis, korstecknandet på pannan (och på bröstet) i den treenige Gudens namn.

3) Datio salis, saltets överräckande, som har sitt ursprung i den under antiken vanliga uppfattningen av saltets renande och skyddande verkningar, vilken uppfattning, såsom vi förut sett, övertogs av den medeltida kyrkan.

Samtliga dessa liturgiska moment ingingo i det medeltida barndotsritualet, vars ingress de bildade. De vanliga liturgiska formlerna därvid voro:

Vid exsufflatio: Exi ab eo immunde spiritus et da locum spiritui sancto.

Vid korstecknandet: Signum saluatoris domini nostri Jesu Christi in frontem tuam (in pectus tuum) pono.

Vid saltets överräckande: Accipe sal sapientie, ut sit tibi dominus propitiatus in vitam eternam.

Denna del av dopritualet räckte sålunda från formulärets början t. o. m. bönen »Deus patrum nostrorum» (Jfr Freisen, a. a. s. 11).

Om katekumenen vidblev sin önskan att upptagas i den kristna gemenskapen och de kyrkliga myndigheterna funno honom värdig, blev han upptagen bland dopkandidaterna (de s. k. upplysta, fotizomenoi, competentes, electi). Härmed började den egentliga dopför-

¹ Fortsättning på artikeln i april- och majhäftena om Sveriges första svenska kyrkohandbok.

beredelsen, som ägde rum under fastan (de s. k. *scrutinia*). Ursprungligen voro dessa *scrutinier*, såsom namnet (*scrutinum* = undersökning) antyder, ett slags prövning, varigenom dopkandidaternas mogenhet för det heliga dopet skulle undersökas och deras kristliga kunskaper utökas. Småningom förlorade de dock denna praktiska uppgift och övergingo i huvudsak till att bliva högtidliga exorcisationer. På 600-talet voro dessa *scrutinier* sju till antalet. Den första försiggick på onsdagen i den tredje veckan i fastan, den sista på påskaftonens morgon, strax före själva dophandlingen. Före den första *scrutinieceremonien* upptogs katekumenen bland dopkandidaterna genom namnets upptecknande på doplistan. I den tredje försiggick den s. k. *expositio evangelii* (en kort redogörelse för de fyra evangelierna), vidare *traditio symboli* (trosbekännelsens meddelande, vilket ock kallades *apertio aurium*) och *traditio orationis dominicae* (uppsägandet av Fader Vår). Vid den sista *scrutiniehögtidligheten* på påskaftonens morgon förekom bl. a.:

1) *Effata-ceremonien*, vid vilken prästen under orden *Ephpheta, quod est adaperire* beströk baptizandens näsa och öron med spott (i anslutning till Mark. 7: 34). (Denna ceremoni kallades också *apertio aurium*¹).

2) *Abrenuntiatio diaboli*, vid vilken dopkandidaten högtidligen avsåde sig djävulen och allt hans väsende (Fråga: *Abrenuntias sathane?* — Svar: *Abrenuntio*. Fr.: *Et omnibus pompis eius?* Sv.: *Abrenuntio*. Fr.: *Et omnibus operibus eius?* Sv.: *Abrenuntio*).

3) Smörjning med för ändamålet vigd olja.

4) *Redditio symboli*, dopkandidatens uppläsande av trosbekännelsen.

I det medeltida barndopsritualet återfinnes det väsentliga av den gamla *scrutinieordningen*. Efter den förut omtalade inledande delen, som härstammade från upptagandet bland katekumenerna, följa nämligen en rad exorcismer, därefter någon evangelietext (Man. Linc. och Ups. har Matt. 11: 25—30; Man. Aboense har Matt. 19: 13—15, oriktigt betecknad »*secundum Ioannem*»); Skara-formuläret har Mark. 10: 13—16). Så komma *Pater noster* och *Credo* samt *Effata-ceremonien*. Sedan 1200-talet var det brukligt att förrätta den del av dopet, för vilken hittills redogjorts, utanför kyrkodörren. Efter *Effata-ceremonien* infördes barnet i kyrkan med orden: »*ingredere in templum*

¹ Med namnet *apertio aurium* betecknades sålunda dels *Effata-ceremonien*, som tillhörde påskaftonens morgon (det sista *scrutinium*), dels *traditio symboli*, som tillhörde det tredje *scrutinium*. Rodhe har (Svenskt gudstjänstliv s. 244 och *Dopritualet* efter reformationen s. 9) icke observerat denna namnets dubbeltydighet och sålunda oriktigt placerat *Effata-ceremonien* omedelbart före *traditio symboli*.

dei, ut fias habitaculum spiritus sancti et vivas in secula seculorum». Framkommen till dopfunten frågar prästen faddrarna efter barnets namn, varefter abrenuntiationsfrågorna framställas och å barnets vägnar besvaras av faddrarna. Därefter sker smörjelsen med olja. Omedelbart före själva dophandlingen gingo dopfrågorna (Symb. apost. förkortat, i frågeform), besvarade av faddrarna.

Själva dopformeln lydde: Ego baptizo te in nomine patris et filii et spiritus sancti.

Efter dophandlingen följde i den gamla kyrkans dop den smörjelse med chrisma, varur sedermera konfirmationen utvecklats. Även denna smörjning förekommer i våra medeltida dopformulär. Den därvid använda formeln lyder enligt Man. Linc.: Deus omnipotens pater domini nostri ihesu cristi, qui te regeneravit ex aqua et spiritu sancto quique dedit tibi remissionem omnium peccatorum tuorum, ipse te liniat crismate salutis in christo ihesu domino nostro in vitam eternam.

Därefter ikläddes barnet en vit dräkt, en erinran om den vita dräkt, som de nydöpta fordom burit under påskveckan. De åtföljande orden voro: Accipe vestem candidam et immaculatam, quam perferas ante tribunal domini nostri ihesu cristi, vt habeas vitam eternam et viuas in secula seculorum.

Till sist sattes ett brinnande ljus i barnets hand med följande ord: Accipe lampadam ardentem, irreprensibilem et custodi baptismum tuum, vt cum dominus venerit ad nuptias, possis ei occurrere vna cum sanctis omnibus in aula celesti, vt habeas vitam eternam et viuas in secula seculorum. — Seden, som i barndopet möter oss först i slutet av 1000-talet, torde sammanhånga med det gamla (redan av Ambrosius betygade) bruket, att de nydöpta vid den omedelbart på dopet följande högtidliga gudstjänsten buro brinnande ljus i händerna.

Efter denna långa redogörelse för det medeltida dopritualet kunna vi fatta oss så mycket kortare beträffande Olavus Petris dopformulär. Han bibehåller nämligen i allt väsentligt den medeltida ordningen.

Dopet inledes sålunda även hos honom med den till exsufflatio hörande exorcismen: Faar här vth tu orene diäffuul etc., ehuru intet säges om själva exsufflationsceremonien. Sedan följer även hos Olavus Petri korstecknet under orden: Tagh thet helga kors tekn bådhe j titt ansichte och bryst. Anmärkas må, att detta vackra moment kvarstod oförändrat i vår handbok ända till 1811.

Efter ett par böner (av vilka den senare vore väl värd att observeras vid en revision av vårt nuvarande dopformulär) kommer så datio salis. Den liturgiska formeln lyder: Gudh som tich skapat haffuer / han vplyse tich och giffwe tich wijssdomsens salt som thin

leedhsaghare wara skal til ewinnerlighit lijff. Det är här vid datio salis, som O. P. inskjuter den förut påpekade anmärkningen om saltet, att det icke (såsom förut skett) behöver besvärjas.

Inledd av Luthers s. k. syndafloidsbön följer så efter medeltida förebild den stora exorcismen: Jach beswäär tich tu orene ande widh gudhfadhers + och sons + och then helgha andes + nampn / ath tu vth faar aff thenna gudz tiänare etc. Därefter läses evangeliet om huru Jesus välsignar barnen (enligt Markus). Fader Vår bedes under handpåläggning, varvid såväl präst som faddrar knäböja. Effata-ceremonien utelämnas däremot, och barnet föres in i kyrkan omedelbart efter Fader Vår under orden: Herren beware thin jngong och vthgong nw och til ewigh tijdh (Psalt. 121: 8).

Vid funten spørjer prästen även enligt Olavus Petri faddrarna efter barnets namn, varpå abrenuntiationen sker efter gammal sed. (Aff-segs tu dieffwulen? Ja. Och alla hans gerningar? Ja. Och alt hans wesende? Ja.)

Smörjningen med olja bibehålles. Orden därvid lyda: Gudh som aff sinne stora miskund tich til döpelsen kallat haffuer / han smörie tich medh glädhennes Olio. Ävenså behållas de gamla dopfrågorna. Själva dopformeln är ock den gamla. De efter dopet följande ceremonierna med chrismasmörjelsen, kristningaklädet och det brinnande ljuset äro likaledes bevarade. De använda formlerna äro dessa:

Alzmechtige gudh wor herres Jesu Christi fadher som tich haffuer genom watn och then helga anda födt vppå nytt / och förlåtit tich thina synder / han styrke och stadhfeste tich j sinne nådh / och smörie tich medh then helga anda til ewinnerlighit lijff.

Jesus Christus clädhe tich j thet reena clädhet som tu skalt bära obesmittat för hans domstool.

Tagh thina brinnande lampo j thina hand och bewara titt doop ostraffeligha / på thet at när herren komber til brölloppet / at tu medh all hans helgon måå gåå vth emooth honom / och jngåå med honom j ewinnerliga glädhi.

Olavus Petris dopformulär är sålunda ytterst konservativt. Den svenska reformatorn följer i detta hänseende sin läromästare Luther, vars Taufbüchlein han utnyttjat i dennas äldre och konservativare gestalt av år 1523 (jfr förut). Intet för det gamla formuläret mera väsentligt har han strukit, om än orden ofta modifierats. I det yttre äro de båda formulären varandra ganska lika. Och ändå är där en bestämd åtskillnad. Det medeltida dopritualet understödde onekligen stundom en mera magisk uppfattning av sakramentet. Olavus Petri har försökt att med bibehållande av det gamla utvärtes skicket över hela formuläret gjuta en mera evangelisk anda. Att han vid detta

sitt arbete dock gärna skulle hava förfarit mindre konservativt, än han gjorde, torde tillräckligt tydligt hava framgått av de förut anförda citaten ur Handbokens företal. Hänsynen till de kyrkliga förhållandena krävde emellertid försiktighet.

Så har det av de liturgiska formulären, som kanske allra bäst hade behöft en *genomgripande* omgestaltning, i verkligheten blivit det, som kanske mest ansluter sig till det gamla. Redan för den romerska kyrkan borde ju dess dopformulär såsom ordning vid *barndop* vara bakvänt, byggt som det är på förutsättningen, att det är vuxna, som döpas. Från evangelisk synpunkt måste det te sig ännu mindre tillfredsställande.

Om Olavus Petri haft det gamla dopformulärets karaktär klar för sig och mera obunden därav försökt att skapa ett nytt *barndops*-formulär — skulle manne resultatet blivit bättre? Sannolikt icke. Olavus Petri ägde icke i någon högre grad varken liturgisk smak eller liturgisk skaparkraft. Och uppgiften hade dock krävt bådadera. Senare tiders många misslyckade försök i den vägen synas giva vid handen, att det för ingen kyrklig förrättning tyckes vara så svårt att få en tillfredsställande ordning som för *barndopet*.

Knut Peters.

Musikhistoriska lärdomar.

INGEN TORDE VILJA på allvar förneka det svenska folkets höga allmänskulturella ståndpunkt. De uppoffringar, som gjorts och alltjämt göras för vårt skolväsendes befrämjande, ha i sanning burit storartade frukter. På snart sagt alla områden av mänsklig kultur har vårt land sedan någon tid tillbaka tillhört de ledande och i vissa fall rent av varit föregångsnation, kanske framför allt, då det gällt tekniska och naturvetenskapliga ting. Man är i många fall frestad att anse vårt land och dess folk som nära nog särställda i världen, — till den grad slösande frikostigt tycker man att naturen utrustat det och oss. Landet är skönt och omväxlingsrikt, folket är intelligent, energiskt och mångsidigt begåvat. Den svenska folkkaraktären har många strängar på sin lyra, och de flesta ha väl också uppövat att ljuda med kraft och skönhet i den stora världssymfonin, där deras tystnad skulle innebära ett avsevärt förarmande och försvagande. Men något måste väl därför bli dömt att trängas i skymundan, och alla möjligheter att utnyttja den rika svenska folkbegåvningen ha ej be-